

Mgr Grzegorz Szuro
Toruń – UMK

NUKAT TO NIE TYLKO KATALOG. WYKORZYSTANIE DANYCH CENTRALNEGO KATALOGU NARODOWEGO W PRACY BIBLIOTEKI UNIWERSYTECKIEJ W TORUNIU

Abstract

Libraries are using access to bibliographic database of Nukat most of all to build their local catalogs. The local library on the basis of data from central national catalog Nukat supports their work in varied aspects. Author explains additional opportunities, which gives integration bot databases (Nukat and University Library in Toruń). It contains: increase of visibility of collection of the library and achievement of local scientific environment at global bibliographic databases, automatic gathering statistical data, promotion of local digital library

Streszczenie

Dostęp do danych bibliograficznych Nukat służy zrzeszonym bibliotekom przede wszystkim do budowania lokalnego katalogu. Lokalna biblioteka może w oparciu o dane z centralnego katalogu wspomóc swoją działalność w różnych aspektach. Na podstawie wieloletniej współpracy Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu z Centrum Nukat autor przedstawia dodatkowe możliwości, jakie daje integracja lokalnej bazy z bazą Nukat. Obejmują one m.in.: zwiększenie widoczności zasobów biblioteki oraz dokonania lokalnego środowiska naukowego w światowych bazach bibliograficznych, monitoring bieżącej krajowej produkcji wydawniczej, badanie kompletności zbiorów w określonych dziedzinach, zbieranie danych statystycznych, promocja zasobów elektronicznych regionalnej biblioteki cyfrowej w przestrzeni wirtualnej.

Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu należy do grona księżnic, które od samego początku istnienia centralnego katalogu Nukat, współtworzyły tę bazę i w oparciu o jej dane budowały zasób lokalnej bazy bibliograficznej. Z perspektywy kilkunastoletniej współpracy warto pokusić się o przedstawienie dodatkowych możliwości, jakie stwarza duży stopień spójności pomiędzy dwiema bazami - lokalną i centralną. Stosowanie przez biblioteki współtworzące bazę Nukat formatu Marc 21 oraz jednolitych

standardów katalogowania, technologiczna łatwość wymiany danych między bazami, umożliwiając wykorzystanie metadanych do zadań innych, niż tylko budowanie zasobu lokalnego katalogu biblioteki. W Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu dane bibliograficzne z bazy Nukat są wykorzystywane do zbierania danych statystycznych dotyczących posiadanego księgozbioru, badania kompletności zbiorów, śledzenia oczekiwań naszych czytelników, automatyzacji wybranych czynności przy wcielaniu publikacji do zbiorów biblioteki. Coraz szersza współpraca Centrum Nukat z różnymi podmiotami zewnętrznymi (zagraniczne bazy wiedzy, biblioteki krajowe) powoduje, iż za pośrednictwem bazy centralnej, informacje o zasobach biblioteki (zarówno tradycyjnych, jak i cyfrowych) trafiają do światowych baz wiedzy, przyczyniając się tym samym do promocji i wzmacniania widoczności dorobku naukowego danego uniwersytetu czy instytucji naukowej w przestrzeni wirtualnej.

Opisując potencjał bazy Nukat należy zwrócić uwagę na pewne cechy tej bazy i jej relacje z katalogami bibliotek ją współtworzących. Istotną cechą przyjętej adaptacji formatu Marc 21 jest struktura rekordu bibliograficznego, odpowiadająca wymaganiom normy PN-ISO 2709:2010. Wyróżnia ona tzw. pola stałej długości¹, określone w instrukcji formatu Marc 21 jako pola danych kontrolnych. Służą one do kodowania informacji o całym rekordzie lub specjalnych cechach danego dokumentu i stanowią bogate źródło dotyczące skatalogowanych zbiorów. Umożliwiają wyselekcjonowanie grupy rekordów wg następujących kryteriów: typ rekordu, data wydania i miejsce wydania publikacji, język dokumentu, forma piśmiennicza, przeznaczenie czytelnicze, forma literacka, forma zapisu treści dokumentu. Dodatkowo można wybrać rekordy bibliograficzne odpowiadające na zapytanie czy dany dokument stanowi materiały konferencyjne, księgę jubileuszową, czy zawiera dane biograficzne lub indeks, w jakim alfabecie została opublikowana katalogowana pozycja².

Zbieranie danych statystycznych

Dane kodowane w polach stałej długości umożliwiają automatyczne zbieranie danych statystycznych dotyczących całości skatalogowanego księgozbioru bądź wpływów w ograniczonym przedziale czasowym, zasięgu terytorialnym czy językowym publikowanych dokumentów. Opublikowana w kwietniu 2016 roku norma PN-ISO 2789 Międzynarodowa statystyka biblioteczna określa wskazówki dotyczące gromadzenia danych statystycznych i sprawozdawczości statystycznej. W rozdziałach 2 i 6 wskazuje na definicje i sposoby liczenia najbardziej miarodajnych elementów wpływów do zbiorów bibliotecznych. Najistotniejsze z nich pokrywają się z danymi ujęty-

¹ Informacja i dokumentacja – Format do wymiany informacji PN-ISO 2709. Warszawa 2010

² Format Marc 21 rekordu bibliograficznego dla książki. Wyd. 3 zm. i popr., oprac. zespół pod red. Kamili Grzędzińskiej. Warszawa 2012

mi w polskiej adaptacji formatu Marc, przyjętej przez Centrum Nukat. W załączniku informacyjnym A wspomnianej powyżej normy występują między innymi:

Punkt.2.2.4 – Kraj produkcji (liczba dodanych jednostek produkcji krajowej oraz produkcji innych wszystkich krajów)

Punkt.2.2.5 – Język dokumentu (liczba jednostek dodanych w języku narodowym oraz w innych językach)

Punkt.3.2 – Rozprawy doktorskie (liczba tytułów i nabytków w podziale na formę: druk, mikroforma, forma elektroniczna)

Punkt.3.3 – Dokumenty urzędowe (liczba nabytków w podziale na formy: druk, mikroforma, forma elektroniczna)³.

Badanie kompletności zbiorów

Gromadzenie i uzupełnianie zbiorów należy do fundamentalnych zadań każdej biblioteki. Interesujące rezultaty w kontekście badania kompletności zbiorów przynosi porównanie danych bazy lokalnej z danymi bazy centralnej. Przykładem może być prowadzona w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu od kilkunastu lat kontrola wpływu publikacji pochodzących z egzemplarza obowiązkowego. Toruńska Biblioteka od 1945 r. korzysta z przywileju otrzymywania egzemplarza obowiązkowego. Wpływ z tego źródła stanowi nadal podstawę gromadzenia polskiego piśmiennictwa⁴. W 2004 roku w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu postanowiono przeprowadzić analizę stopnia realizacji zapisów Ustawy z 7 listopada 1996 roku. Celem było pozyskanie danych, jaki procent krajowych nowości wydawniczych w stosunku do wszystkich wydanych publikacji w kraju jest otrzymywany przez bibliotekę, które z polskich oficyn wydawniczych nie wywiązują się ustawowego obowiązku, jakich konkretnie tytułów biblioteka nie otrzymała z egzemplarza obowiązkowego. Założono, iż praktycznym rezultatem analizy ma być otrzymanie listy wydawnictw wraz ze spisem ich publikacji z ostatnich dwóch lat. Postanowiono do tego celu wykorzystać potencjał bazy Nukat. Wysoki stopień kompletności danych zgromadzonych w Nukat w odniesieniu do nowości wydawniczych oraz łatwość importowania ich do bazy lokalnej umożliwił automatyzację prac związanych z monitoringiem wpływu egzemplarza obowiązkowego. Stworzono wówczas mechanizm, który porównuje dane obydwu baz przy pomocy narzędzi informatycznych, ograniczając wyniki pod względem typu publikacji, miejsca wydania oraz daty wydania. W celu wyselekcjonowania i skopiowania z centralnego katalogu pożądaných informacji bibliograficznych użyto danych z tzw. „pól stałej długości”, ko-

³ Międzynarodowa statystyka biblioteczna - Informacja i dokumentacja PN-EN ISO 278. Warszawa 2016

⁴ Henryk Baranowski: Zbiory Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu, ich rozwój i kierunki przyszłego kształtowania. W: Studia o działalności i zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika Cz. 5. Toruń 1990 s. 35

dujących miejsce wydania (pole 008, podpole „kod kraju” - pl) oraz datę wydania (pole 008, podpole „date 1” i „date 2” – zakres dat wydania z ostatnich dwóch lat). Od tego czasu rekordy nukatowe spełniające wyżej wymienione kryteria, a nie reprezentowane w bazie Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu, są codziennie automatycznie do niej importowane. Rekordy bibliograficzne otrzymują specjalny status, oznaczane są jako egzemplarze oczekiwane. W trakcie importu automatycznie tworzony jest egzemplarz pozycji danego rekordu bibliograficznego, który tradycyjnie odnotowuje informacje na temat danego egzemplarza książki oraz wskazuje na jego lokalizację w bibliotece. Zamiast informacji o miejscu przechowywania danego egzemplarza książki, występującej w egzemplarzu pozycji, automatycznie wprowadzono informację „egzemplarz oczekiwany” oraz datę wpłynięcia rekordu do lokalnej bazy. Druga ze wspomnianych wartości umożliwia przeszukiwanie „egzemplarzy oczekiwanych” w porządku chronologicznym. Zbiór wyselekcjonowanych rekordów można sortować stosując klasyczne narzędzia wyszukiwawcze oraz zapisywać wyniki wyszukiwania w edytorach tekstowych. Dzięki temu otrzymano nie tylko spis wydawnictw zalegających z realizacją zapisów Ustawy z 7 listopada 1996 roku, ale również spis publikacji wydanych przez daną oficynę wydawniczą⁵. Wprowadzenie przez Centrum Nukat stosowania kartotek haseł wzorcowych dla nazw wydawnictw znacznie usprawniło selekcjonowanie rekordów brakujących książek i czasopism według firm wydawniczych⁶. Dzięki zastosowaniu wspomnianego modelu pracownicy Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu mają wgląd do rekordów bibliograficznych krajowych nowości wydawniczych z ostatnich dwóch lat. Jest to duże ułatwienie nie tylko w wyselekcjonowaniu wydawnictw nieprzeznaczających przywileju egzemplarza obowiązkowego, ale również w monitorowaniu krajowego rynku wydawniczego.

Stosując podobne narzędzia informatyczne można dokonywać oceny kompletności polskich wydawnictw w odniesieniu do danej dziedziny wiedzy. W Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu w 2010 roku w ten sposób zebrano dane dotyczące literatury o tematyce prawniczej. Niestety budowa języka haseł przedmiotowych KABA ze względu na swoją szczegółowość utrudnia porównanie zasobu odnośnie szerszych kolekcji tematycznych. Wobec tego zastosowano porównanie zasobu Nukat i bazy Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu wg wybranych kilkudziesięciu głównych polskich wydawnictw prawniczych⁷. Bardziej kompletne i precyzyjne wyniki wyszukiwania może przynieść zastosowanie wyszukiwania fasetowego⁸. Biblioteka Narodowa w kwietniu 2015 roku

⁵ Grzegorz Szturo: Wykorzystanie centralnych baz w pracy gromadzenia W: Strategie gromadzenia zbiorów w bibliotekach polskich : materiały z IV Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej Pobierowo, 15-17 września 2011, pod red. Urszuli Ganakowskiej i Mirosławy Różyckiej, Szczecin 2012 s. 208-210

⁶ Idem: KHW 2013 : nowy rok z nazwą wydawnictwa. *Tytuł Ujednolicony* 2013 nr 9 s. 3-5

⁷ Idem: Wykorzystanie centralnych baz..., s. 211

⁸ Marta Cichoń, Jakub Kalinowski, Grażyna Federowicz: Katalogowanie oparte na encjach. *Rocz. Bibl. Nar.* 2014 T. 45 s. 151-200

zorganizowała konferencję „Deskryptory Biblioteki Narodowej – propozycja zmian w opracowaniu zbiorów bibliotecznych w dobie sieci semantycznej”, podczas której przedstawiono rezultaty prac nad wprowadzeniem deskryptorów w bazie Biblioteki Narodowej⁹. Do Zespołu ds. Rozwoju Deskryptorów Biblioteki Narodowej dołączyli przedstawiciele Centrum Nukat. Celem wspólnych ustaleń ma być wprowadzenie deskryptorów również w bazie Nukat¹⁰. Wprowadzenie ich przez Centrum Nukat niewątpliwie umożliwi wprowadzenie filtrów wyszukiwawczych, które umożliwią wygenerowanie danych ograniczonych do konkretnych dziedzin wiedzy czy nawet węższych zagadnień tematycznych. Otrzymane wyniki mogą być szczególnie pomocne w pracy osób odpowiadających za gromadzenie, specjalistów dziedzinowych, opiekunów merytorycznych księgozbiorów specjalistycznych.

Automatyzacja wybranych procesów bibliotecznych

Wprowadzenie „rekordów oczekiwanych” ma pozytywny skutek uboczny dla pracy opracowania formalnego oraz gromadzenia. Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu wprowadza do bazy każdego roku ponad 25 tysięcy rekordów książek otrzymanych z egzemplarza obowiązkowego. Dzięki dostępności rekordów w lokalnej bazie, proces wprowadzania nowego egzemplarza książki oraz jego automatyczna inwentaryzacja jest znacznie mniej pracochłonna. Rekordy wykorzystywane są również przy tworzeniu zamówień nowości wydawniczych, rejestracji zgłoszonych dezyderatów, tworzeniu list bieżących nabytków, gdyż istnieje wygodna możliwość przesłania rekordu zamawianej książki do modułu gromadzenia¹¹.

Badanie oczekiwań czytelniczych użytkowników Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu

Polskie biblioteki naukowe w różnorodny sposób starają się o pozyskanie informacji na temat potrzeb ich czytelników. W ciągu ostatnich kilkunastu lat nastąpił rozwój wykorzystania narzędzi elektronicznych w celu zbierania dezyderatów. Biblioteki udostępniają na swoich stronach WWW adresy mailowe lub formularze, przy pomocy których czytelnik ma możliwość zgłoszenia zainteresowania danym tytułem. W Toruniu nie rezygnując z takich form pozyskiwania informacji o oczekiwaniach czytelników, wprowadzono możliwość zgłaszania dezyderatów odnośnie nowości krajowych z poziomu katalogu biblioteki. W 2008 roku Biblioteka Uniwersytecka udostępniła w katalogu Opac wszystkie rekordy „egzemplarzy oczekiwanych” z ostatnich dwóch lat,

⁹ Zapis filmowy z konferencji jest dostępny na stronie: <http://www.bn.org.pl/deskryptory/wystapienia--zapis-wideo>

¹⁰ Sprawozdanie Centrum Nukat BUW za rok 2015, s. 9. Tryb dostępu: <http://centrum.nukat.edu.pl/pl/poznaj-nukat/sprawozdania>

¹¹ Grzegorz Szturo: Wykorzystanie centralnych baz..., s. 213-214

nadając im status „dezyderat”. Jednocześnie umożliwiono użytkownikom zgłaszanie zainteresowania daną publikacją przez wybranie opcji „podłącz się”. Bibliotekarze odpowiedzialni za kształtowanie księgozbioru otrzymują raz w tygodniu automatycznie generowany raport ze spisem publikacji zgłoszonych przez użytkowników biblioteki. Niewątpliwie jest to wygodny sposób na zgłaszanie dezyderatów, gdyż czytelnicy zaczynają poszukiwanie interesujących ich książek od katalogu biblioteki. Nie muszą poszukiwać strony z formularzem do zgłaszania zainteresowania daną publikacją, nie muszą również martwić się o przekazanie danych bibliograficznych o dobrej jakości. Przesłane zgłoszenia są sygnałem dla pracowników zajmujących się pozyskiwaniem druków zwartych, aby podjąć starania o zdobycie danej pozycji i wprowadzenie jej do zbiorów. Opierając się na toruńskiej Bibliotece Uniwersyteckiej, można stwierdzić, iż zgłaszanie dezyderatów przez katalog biblioteczny wpływa na zwiększenie ich ilości. Potwierdzają to dane statystyczne. W sposób tradycyjny do Sekcji Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów co roku trafia od 800 do 1000 dezyderatów, z poziomu katalogu otrzymujemy od 30 do 200 zgłoszeń tygodniowo. Po pozyskaniu przez bibliotekę danej książki, jest ona automatycznie rezerwowana dla czytelnika, który zgłosił dezyderat, a on sam informowany jest o możliwości jej odbioru z wypożyczalni¹².

Nukat jako agregator informacji: promocja zasobów cyfrowych Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu

Biblioteki akademickie często stanowią jednostkę w ramach swojej uczelni, która nie tylko dokumentuje i gromadzi dorobek naukowy danej szkoły wyższej. Często mają za zadanie rozpowszechnianie wiedzy o prowadzonych badaniach i ich wynikach. Uniwersyteckie księżnice realizując swoje zadania statutowe tworzą biblioteki cyfrowe, zakładają repozytoria materiałów naukowych i dydaktycznych, prowadzą bazy bibliograficzne pracowników stanowiące jednocześnie narzędzia do parametryzacji naukowej. Wszystkie te działania skutkują zwiększeniem widoczności danej szkoły wyższej w przestrzeni wirtualnej. Niewątpliwie wpływają one na zwiększenie liczby cytowań dorobku pracowników naukowych uczelni¹³, tworzą również pozytywny obraz macierzystej instytucji wśród odbiorców zainteresowanych jej działalnością dydaktyczną i naukową¹⁴.

Na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika stworzono trzy platformy, które udostępniają w wolnym dostępie treści naukowe i dydaktyczne: Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cy-

¹² Ibidem, s. 213-214

¹³ Gunther Eysenbach: Citation Advantage of Open Access Articles. *PLoS Biology* 2006 Vol. 4 (5). Tryb dostępu: <http://doi.org/10.1371/journal.pbio.0040157>

¹⁴ Maria Kaczmarek-Popławska, Marta M. Kordas: Rola i znaczenie biblioteki w tworzeniu rankingów akademickich oraz jej wpływ na jakość kształcenia i ocenę uczelni w kraju i na świecie. *Z problemów bibliotek naukowych Wrocławia* 2014 nr 11 s. 135

frowa, Repozytorium Uniwersytetu Mikołaja Kopernika oraz założona przez Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika Akademicka Platforma Czasopism.

Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa została otwarta w 2005 roku. Zawiera publikacje ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej i innych partnerów biorących udział w jej tworzeniu, do których wygasły prawa autorskie lub których prawa zostały pozyskane. W czerwcu 2016 roku KPBC liczyła ponad 147 000 publikacji¹⁵. Repozytorium uniwersyteckie założone w 2012 roku przechowuje i udostępnia materiały naukowe i dydaktyczne, które zostały zdeponowane przez ich twórców, w celu rozpowszechniania ich dorobku naukowego¹⁶. W czerwcu 2016 roku repozytorium przechowywało i udostępniało ponad 3000 różnego typu publikacji¹⁷. Akademicka Platforma Czasopism została stworzona przez Wydawnictwo Naukowe UMK i Uniwersyteckie Centrum Informatyczne, wśród jej partnerów znajdują się Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, Akademia Ignatianum w Krakowie. W czerwcu 2016 roku platforma ta udostępniała treść 67 czasopism, głównie wydawanych przez Wydawnictwo Naukowe UMK¹⁸.

Na każdej z wyżej wymienionych platform udostępniających w otwartym, nieograniczonym dostępie treści, każda z zamieszczonych publikacji posiada niezmienny, stały adres internetowy. Umożliwia to wykorzystanie hiperłączy w rekordach bibliograficznych wersji drukowanej danej publikacji.

Wraz z powstaniem Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej, w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu wprowadzono stałą zasadę, iż wszystkie udostępnione w niej online książki i czasopisma otrzymają w rekordach bibliograficznych hiperłącza odsyłające do treści w wersji cyfrowej¹⁹. Umieszczenie linków w katalogu biblioteki zapewnia użytkownikowi kompletną informację o sposobach dotarcia do różnych form poszukiwanego dokumentu. Ułatwia to również kontrolowanie zbędnego skanowania tej samej publikacji, umożliwia wycofanie z udostępniania oryginalnych dokumentów w złym stanie zachowania, oferując jednocześnie dostęp do wersji zdigitalizowanej. Podobne rozwiązania przyjęto przy rekordach bibliograficznych czasopism dostępnych na Akademickiej Platformie Czasopism. Odsyłacze w tym przypadku (podobnie jak w przypadku wydawnictw ciągłych w KPBC) kierują do całości zasobu danego tytułu,

¹⁵ Statystyki Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej dostępne są na stronie: <http://kpbc.umk.pl/dlibra/pubstats>

¹⁶ Bożena Bednarek-Michalska: rUM@k – repozytorium pracowników UMK. *Głos Uczelni* 2014 nr 1 (335) s. 13-14

¹⁷ Statystyki Repozytorium Uniwersytetu Mikołaja Kopernika są dostępne na stronie: <https://repozytorium.umk.pl/>

¹⁸ <http://www.apcz.pl/czasopisma/index.php/index/about>

¹⁹ Dominika Czyżak, Grzegorz Szturo, Małgorzata Rakowska: Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa : problemy i zagadnienia związane z realizacją I etapu jej rozwoju. *Biuletyn EBIB* nr 11 (81). Tryb dostępu: http://www.ebib.pl/2006/81/a.php?czyzak_szturo_rakowska

a nie jego konkretnych numerów. Dodawanie adresów internetowych w rekordzie bibliograficznym odbywa się każdorazowo na poziomie katalogu centralnego. Przyjęcie takiej, konsekwentnie przestrzeganej zasady ma swoje zalety w promocji zasobów cyfrowych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Linki pojawiają się bowiem zarówno w katalogu Nukat, ale również w bibliotekach krajowych, które skopiowały opis bibliograficzny publikacji do swojego katalogu. Dzięki temu, czytelnicy odwiedzający katalog centralny lub katalog biblioteki współpracującej z Nukat, mają możliwość szybkiego przejścia do tworzonej w Toruniu biblioteki cyfrowej. Analogicznie wygląda sytuacja w katalogu Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu, gdzie w rekordach pobranych z Nukat występują hiperłącza kierujące do zasobów innych polskich bibliotek cyfrowych²⁰.

Dystrybucja danych bibliograficznych nie ogranicza się do katalogów bibliotek krajowych, współtworzących Nukat. Wieloletnia współpraca Centrum Nukat z partnerami zagranicznymi powoduje, że opisy wytworzone przez polskie biblioteki są eksportowane również do światowych baz bibliograficznych²¹. Na uwagę zasługują przede wszystkim dwie bazy tworzone przez Online Computer Library Center ze Stanów Zjednoczonych (OCLC): WorldCat oraz Virtual International Authority File (VIAF).

OCLC to organizacja non-profit powstała w 1967 roku w stanie Ohio, która obecnie należy do pionierów w zakresie udostępniania informacji o zbiorach bibliotek z całego świata oraz dostosowywania formatów zapisu bibliograficznego do wymagań czasów Sieci Semantycznej²².

Najbardziej znanym projektem OCLC jest WorldCat. Obecnie jest to największa na świecie baza bibliograficzna, rejestrująca jednocześnie biblioteki, które przechowują dany dokument²³. Na koniec 2015 roku baza zawierała 341.982.507 milionów rekordów bibliograficznych odnotowujących zbiory 72000 bibliotek ze 172 krajów świata w 482 językach²⁴. Baza WorldCat jest uzupełniana o rekordy polskich wydawnictw dzięki współpracy z Biblioteką Narodową oraz Centrum Nukat (od 2006 roku)²⁵. W pierwszych latach współpracy Nukat przekazywał do bazy WorldCat wyłącznie opisy bibliograficzne dokumentów polskiej produkcji wydawniczej. Od 2011 roku Cen-

²⁰ Agnieszka Dwornik, Grzegorz Szturo: Nie tylko druki – dane o e-książkach w katalogu Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu. *Tytuł Ujednolicony* 2016 nr 2 s. 16-17. Tryb dostępu: <http://tytulujednolicony.pl/>

²¹ Henryk Hollender, Agnieszka Kasprzyk: Library cooperation the Polish way: toward NUKAT and WorldCat in Poland W: *New Library World* 2008 Vol. 109 Iss 9/10 s. 457 - 465

²² Nancy E. Elkington: OCLC Research: past, present, and future. *Journal of Library Administration* 2009 nr 49 s. 707-718

²³ Sebastian D. Kotuła: Dziedzictwo kultury książki a środowisko cyfrowe Word Wide Web. *Prz. Bibl.* 2013 R. 81 z. 1 s. 9-10

²⁴ Annual Raport OCLC 2014-2015. Tryb dostępu: <http://www.oclc.org/en-US/annual-report/2015/breakthroughs.html>

²⁵ Magdalena Rowińska: NUKAT. Z zasady trzymamy się zasad. *Biuletyn EBIB* 2015 nr 7(160)s. 6-7. Tryb dostępu: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/download/382/555>

trum Nukat przesłało do światowego katalogu pełne dane katalogu Nukat, które są aktualizowane w trybie comiesięcznym²⁶. Wszystkie przesłane rekordy w światowym katalogu otrzymują symbol Nukat wskazujący na występowanie egzemplarza danej książki lub czasopisma w bibliotekach polskich. I tak na występujące na koniec 2015 roku na 4,164,170 rekordy dokumentów w języku polskim, 3,199,161 zostało dostarczonych przez Centrum Nukat. Interesujące są - w kontekście rozpowszechniania polskich książek w bibliotekach zagranicznych – dane dotyczące dostępności polskich wydawnictw w katalogach bibliotek zagranicznych. I tak na 3,199,161 rekordów dostarczonych przez Nukat do bazy światowej:

- 2,089 420 (65,3%) zawiera wyłącznie siglum Nukat
- 847655 (26,5%) zawiera oprócz siglum Nukat od 1 do 9 symboli innych katalogów
- 5 1,371 (1,6%) zawiera oprócz siglum Nukat od 10 do 19 symboli innych katalogów
- 210,715 (6,6%) zawiera oprócz siglum Nukat od 20 lub więcej symboli innych katalogów²⁷.

Przesyłanie rekordów bibliograficznych do światowego katalogu ma wpływ na widoczność w nim zasobów polskich bibliotek cyfrowych. Praktyka wprowadzania hiperłączy do rekordów tradycyjnych dokumentów powoduje, iż linki te są widoczne również w WorldCat. Umożliwia to użytkownikowi przejście z rekordu bibliograficznego wprost do wersji cyfrowej danej publikacji, dostępnej w wybranej polskiej bibliotece cyfrowej. Z praktycznego punktu widzenia, model ten zapewnia zwiększenie widoczności w najważniejszej i najpopularniejszej na świecie bazie bibliograficznej na świecie, bez ponoszenia dodatkowych kosztów pracy.

Kolejną bazą bibliograficzną, z którą ściśle współpracuje Nukat w zakresie przekazywania danych jest Virtual International Authority File (VIAF). Powstanie tej bazy jest efektem międzynarodowej współpracy w zakresie tworzenia światowej kartoteki haseł wzorcowych, której początków można doszukiwać się już w latach 70-tych ubiegłego wieku. Początkowo Library of Congress, OCLC oraz biblioteki narodowe Francji i Niemiec, wiązały wzajemnie osobowe kartoteki haseł wzorcowych²⁸, obecnie Vial współtworzy 35 instytucji z 30 państw. OCLC przeprowadza proces dopasowania haseł wzorcowych, pochodzących z poszczególnych narodowych kartotek. Początkowo VIAF integrował w ten sposób jedynie hasła autorskie, następnie wiązanie objęło również hasła korporatywne oraz tytuły ujednolicone²⁹. Nukat nawiązał współpracę z VIAF w 2010 roku, przesyłając sukcesywnie kartoteki haseł wzorcowych do tej bazy.

²⁶ Maria Burchard: 10 lat z Nukat-em. *Forum Bibl. Med.* 2012 R. 5 nr 1 s. 21

²⁷ Sprawozdanie Centrum Nukat BUW za rok 2015 s. 10. Tryb dostępu: http://centrum.nukat.edu.pl/images/files/sprawozdania/spr_nukat_2015_ident_z_P.pdf

²⁸ Nancy E. Elkington: op. cit. s. 710-711

²⁹ Leszek Śnieżko: 20 kartotek za jednym kliknięciem, czyli VIAF - Wirtualna Kartoteka Haseł Wzorcowych. *Tytuł Ujednolicony* 2012 nr 7 s. 4-5. Tryb dostępu: https://issuu.com/nukat/docs/tu_7_2012/4

Dzięki temu, nowoutworzone kartoteki haseł wzorcowych polskich twórców są widoczne w bazie VIAF, z której mogą być łatwo importowane do korzystających z niej bibliotek z całego świata. Wprowadzone formy nazwiska autora są związane z kartotekami osób z innych baz khw. W 2015 roku Centrum Nukat rozpoczęło prace, mające na celu uzupełnienie rekordów Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych numerami VIAF, co ma ułatwić budowanie relacji między kartotekami Nukat i VIAF, a tym samym generować te dane w bardziej skuteczny sposób do przestrzeni Sieci Semantycznej³⁰.

Następną światową bazą bibliograficzną, o węższym, specjalistycznym charakterze jest Heritage of the Printed Book Database (HPB). Jest to projekt Consortium of European Research Libraries (CERL), którego podstawowym zadaniem jest gromadzenie i udostępnianie informacji o najstarszych publikacjach światowego dziedzictwa kulturowego, dostępnego w bibliotekach naukowych Europy i Ameryki Północnej. Baza obecnie liczy ponad 5 milionów rekordów książek, wydrukowanych w latach 1450-1830³¹. Podobnie jak WorldCat, katalog HPB odnotowuje nie tylko miejsce przechowywania danego druku, ale również umożliwia dotarcie do jego cyfrowej wersji, dzięki linkom zawartym w dostarczonych rekordach bibliograficznych. Dotychczas baza rejestrowała jedynie zbiory dziewięciu polskich bibliotek, które są członkami CERL. W 2014 roku konsorcjum zwróciło się do Centrum Nukat z propozycją przejęcia opisów bibliograficznych wszystkich polskich bibliotek. W roku następnym zostało importowanych ponad 70 tysięcy opisów starych druków wraz z ponad 65 tysiącami rekordami kartotek haseł wzorcowych³².

Wprowadzenie przez Centrum Nukat możliwości stosowania tzw. rekordów analitycznych dla dzieł niesamoistnych wydawniczo, stwarza szansę na uzupełnienie narodowej bazy, a za jej pośrednictwem katalogów innych polskich bibliotek oraz baz zagranicznych, o bardziej szczegółowe dane dotyczące efektów badań naukowych danego uniwersytetu. Stworzenie takich rekordów, na przykład dla wszystkich artykułów udostępnionych w APCZ, KPBC czy Repozytorium UMK (wraz z hiperłączami do źródła online), spowoduje rozpowszechnienie informacji w światowym Internecie, zasilili również osobowymi kartotekami haseł wzorcowych bazę VIAF.

Przystosowanie danych do wymagań światowego Internetu

Współpraca Centrum Nukat z OCLC ma pozytywny wymiar dla widoczności w przestrzeni wirtualnej zasobów bibliotek polskich oraz osiągnięć krajowej nauki. Wraz z rozwojem tzw. Sieci Semantycznej, umieszczenie metadanych w katalogach online bibliotek okazało się niewystarczające, aby zasoby bibliotek naukowych były

³⁰ Raport Nukat i BUW... s. 11

³¹ Ingeborg Versprille, Marian Lefferts, Cristina Dondi, The Consortium of European Research Libraries (CERL). *Zeitschrift für Bibliothekskultur* 2014 T. 2 nr 1 s. 30-40

³² Sprawozdanie Nukat i BUW... s. 11

dostatecznie reprezentowane w wyszukiwarkach internetowych. Zmiany w dostępie do treści światowej w Internecie spowodowały, iż narzędzia wyszukiwawcze oferowane przez wyszukiwarki internetowe stały się dla większości osób punktem wyjścia w poszukiwaniu treści naukowych i dydaktycznych. W 2005 r. badania OCLC wykazały, iż 82 procent studentów rozpoczyna poszukiwanie materiałów naukowych, zaczynając od wyszukiwarek internetowych, jedynie 1 procent od strony swojej biblioteki. Jednocześnie wyniki przeprowadzonych badań wykazały, iż jedynie 38 procent zdigitalizowanych przez amerykańskie biblioteki obiektów jest widocznych przez wyszukiwarke google³³. Podobne badania wykonane w 2010 roku wykazały, iż żaden z ankietowanych nie wymienił strony swojej biblioteki jako punktu wyjścia do poszukiwania pożądaných treści³⁴. W myśl współczesnych trendów to biblioteka musi pojawić się w przestrzeni, w której może spotkać swoich czytelników, a nie oczekiwać, aby oni odkryli zasoby biblioteki. Z tego powodu wysiłki środowiska bibliotekarzy musiały skupić się na przystosowaniu formatu zapisu danych bibliograficznych do wymagań sieci XXI wieku³⁵. Kluczową rolę w tym obszarze odgrywa od lat działalność OCLC, które podjęło starania o udostępnienie zgromadzonych w jej bazach danych bibliograficznych w takiej formie i strukturze zapisu, aby był one naturalne dla wyszukiwarek, a jednocześnie umożliwiał umieszczenie informacji w szerszym kontekście Sieci Semantycznej. Już w 2008 roku OCLC przekazywało metadane do wyszukiwarki Google Book Search³⁶. W 2011 roku OCLC rozpoczęło współpracę w tym zakresie z grupą Schema.org. Projekt Schema.org powstał w wyniku współpracy potentatów internetowych Google, Microsoft i Yahoo. Celem wspomnianego projektu jest udoskonalenie Internetów poprzez stworzenie schematów znaczników danych strukturalnych wspieranych przez najważniejsze internetowe wyszukiwarki. Umieszczone na stronie schema.org znaczniki odgrywają dużą rolę w zrozumieniu informacji i umożliwiają otrzymanie bogatszych wyników wyszukiwania. OCLC we współpracy z Library of Congress OCLC opublikowało dokument podsumowujący rezultaty wspólnych prac nad stworzeniem modelu dla przyszłej wymiany danych, który uwzględnia interakcje z silnikami wyszukiwarek³⁷. W kwietniu 2015 roku udostępniono 197 milionów rekordów bibliograficz-

³³ Kenning Arlitsch, Patrick S. OBrien: Improving the Visibility and Use of Digital Repositories Through. Chicago 2013 s. 1-4

³⁴ Perceptions of Libraries, 2010 : a report to the OCLC membership s. 32. Tryb dostępu: http://www.oclc.org/content/dam/oclc/reports/2010perceptions/2010perceptions_all.pdf

³⁵ Emmanuelle Bermes: Enabling your catalogue for the Semantic Web W: Catalogue 2.0 the future of the library catalogue / ed. by Sally Chambers. London 2013 s. 117-142

³⁶ Michael Rogers: OCLC/Google Link, trade data. *Library Journal* 2008 Vol. 133 Issue 11 s. 25

³⁷ Carol Jean Godby, Ray Denenberg: Common ground: exploring compatibilities between the Linked Data models of the Library of Congress and OCLC. Washington, London 2015.

nych w technologii Linked Data³⁸. Zwiększyło to zasób danych w Sieci Semantycznej o dane bibliograficzne powiązane z danymi z innych baz wiedzy. Obecnie WorldCat udostępnia wszystkie swoje dane bibliograficzne w formacie Linked Data.

Ciekawe rezultaty przyniosła również współpraca OCLC i British Library. Maximilian Klein i Alex Kyrios zauważyli wspólne cechy pomiędzy tradycyjnymi funkcjami biblioteki a Wikipedią. Wikipedia – podobnie jak biblioteki – powstała jako organizacja typu niekomercyjnego, pragnąca służyć dostarczaniem wiedzy za darmo dla jak największej liczby odbiorców. Bibliotekarze z OCLC i British Library podjęli w tym celu pracę nad projektem VIAFbot, który jest krokiem w kierunku integracji danych pomiędzy bazą VIAF i Wikipedią w zakresie autorskich i korporatywnych kartotek haseł wzorcowych. W 2012 roku podczas forum dyskusyjnego Wikipedii przedstawiono projekt stworzenia programu (VIAFbot), mającego na celu integrację nazw osobowych pomiędzy bazą VIAF a anglojęzyczną wersją Wikipedii oraz zwiększenie wykorzystania słowników haseł wzorcowych poza środowiskiem bibliotek. W drugiej połowie 2012 roku przeprowadzono linkowanie plików z bazy VIAF z artykułami angielskiej wersji Wikipedii. Proces ten przeprowadzono automatycznie, dodając pliki VIAF do 269,494 artykułów biograficznych wolnej encyklopedii. Sukces tej operacji spowodował zainteresowanie Wikipedystów z innych krajów zastosowaniem VIAFbot w innych wersjach językowych. VIAFbot integruje obecnie również polskojęzyczną wersję Wikipedii, linkując jej dane do bazy VIAF. Proces integracji danych pomiędzy danymi obydwu baz spowodował znaczne, trzykrotne zwiększenie ruchu na stronach VIAF. I tak w okresie od września 2012 r. do czerwca 2013 577 000 wizyt pochodziło z wyszukiwania w google, 207 000 z Wikipedii, a z bezpośrednich wizyt 303 000³⁹. Wiązaniu poddano również artykuły biograficzne Wikipedii i zasób bibliograficzny bazy WorldCat. Dzięki temu, użytkownik Wikipedii może przy pomocy jednego kliknięcia zostać przekierowany na stronę WorldCat, która prezentuje rozmaite dane dotyczące twórczości danego autora: ile i w jakich językach ukazały się publikacje danej osoby (z podziałem na lata życia i na wydawnictwa, które ukazały się po śmierci danego autora oraz w podziale chronologicznym), które z dzieł autora lub o autorze zostały najczęściej opublikowane i w jakich formach wydawniczych⁴⁰.

Współtworzenie bazy Nukat gwarantuje lokalnej bibliotece akademickiej współuczestnictwo w tworzeniu i uzupełnianiu światowych zasobów wiedzy, a tym samym importowanie danych opisujących rodzime (lub szerzej krajowe) środowisko naukowe

³⁸ OCLC releases WorldCat works as linked data. Tryb dostępu: <https://www.oclc.org/en-europe/news/releases/2014/201414dublin.html>

³⁹ Maximilian Klein, Alex Kyrios: VIAFbot and the Integration of Library Data on Wikipedia. Code4Lib Journal 2013 issue 22. Tryb dostępu: <http://journal.code4lib.org/articles/8964>

⁴⁰ Zob. powiązane dane dotyczące Mikołaja Kopernika. Wikipedia: https://pl.wikipedia.org/wiki/Miko%C5%82aj_Kopernik; WorldCat: <http://www.worldcat.org/identities/lccn-n79039943/>

(kartoteki haseł wzorcowych) i jego dokonania (rekordy bibliograficzne), promując przy okazji za pomocą adresów url zasoby cyfrowe. Zapewnia to realizację zadań statutowych w oparciu o najnowsze rozwiązania technologiczne, przyjęte przez wiodące agregatory światowej wiedzy.

Nawiązując do tytułu niniejszego artykułu „Nukat to nie tylko katalog”, współuczestnictwo w tworzeniu bogatej bazy rekordów bibliograficznych, kartotek haseł wzorcowych, adresów url daje wieloaspektowe korzyści bibliotece. Pozwala na zwiększenie wiedzy o księgozbiorze oraz czytelnikach biblioteki, zwiększa widoczność zasobów tradycyjnych i cyfrowych w przestrzeni wirtualnej, zapewnia dostosowanie prezentacji danych o źródłach wiedzy, na wymaganym przez współczesny świat poziomie.